

Lunds Universitet
Sociologiska Institutionen
Socialantropologi
SANK02 Vårtermin 2016
Handledare: Ulf Johansson Dahre
Av: Carola Rask

Offer, förövare och den mänskliga essensen:
Kulturella perspektiv på folkmord

Abstract: This essay will explore which social and cultural mechanisms that legitimize a group of people to commit genocide by discussing the terms “victimization” and “de-humanization”. The essay starts with a research on the term “genocide”, specifically which groups that are, or are not, protected under the Genocide Convention and moves on to Stuart Kaufmans “symbolic politics theory” to discuss how political leaders can lead their population into extreme violence against an identified enemy group.

Introduktion	4
Problemformulering	5
Metod.....	5
Avgränsningar.....	5
Litteratur	7
Reflektion.....	8
Teori.....	8
Centrala begrepp	8
Vad är folkmord?	9
Orsaker till folkmord	13
Viktimisering.....	13
Avhumanisering.....	20
Symbolpolitik och myter om den andre	24
Diskussion: Varför uppstår folkmord och varför upplever utomstående stater det problematiskt att intervensera i konflikter?	29
Sammanfattning och konklusion	32
Referenslista.....	33

Introduktion

Syftet med denna uppsats är att undersöka vilka sociala och kulturella mekanismer som får befolkningsgrupper till att medverka i folkmord. Uppsatsen ska dessutom behandla hur politiska ledare kan få människor med på att utöva extremt våld mot folkgrupper som anses utgöra fara eller problem för landet. Inom socialantropologin har folkmord studerats i relativt begränsad omfattning. De studier som har gjorts har fokuserat på frågor om maktstrukturer, t.ex. om symboliskt våld (Bourdieu 1977) kan leda till extremt fysiskt våld (Nagengast 2002), om den mänskliga kroppen genom dans och sång kan användas som politiskt vapen i tider av extremt våld (Shapiro-Phim 2002) eller om hur samhällen kommer vidare efter att ha upplevt ett folkmord (Ebihara & Ledgerwood 2002).

Nutida antropologer verkar dock ha ett dilemma. En central fråga har varit forskning om staters våld mot vissa befolkningsgrupper. En annan fråga har varit om den antropologiska forskningen kan bidra till att försöka förstå varför världssamfundet så ofta avhåller sig från att intervensera i extremt våldsamma konflikter? Diskussionen om serbernas roll i Jugoslavien kriget på 1990-talet mellan Thomas Cushman (2004) och Bettina Denich (1994) illustrerar antropologins olika perspektiv på folkmord. Enligt Cushman gav Denichs studie av serbernas roll visserligen en förståelse för varför serberna utövade extremt våld mot icke-serber men att detta trots allt motverkade en snabbare politisk och militär intervention i landet eftersom omvärlden upplevde problem med att avgöra vilken sida som bar skulden till kriget.

En annan antropolog, Nancy Scheper-Hughes, som studerat våld och konflikter i en mängd olika kontexter, använder Levinas tes att ”moral tillhör inte kulturen, den gör det möjligt att döma den” (Scheper-Hughes 2003: 193). Scheper-Hughes argumenterar för att antropologer måste hålla distans till den annars så praktiserade kulturellrelativismen utanför studier av folkmord och storskaligt våld. Som jag förstår Levinas tes och hur Scheper-Hughes tolkar den, är att när man som antropolog forskar om extremt våld, ska forskaren reflektera över sina egna känslor istället för att vara rädd för att stå upp för och värna om universella normer som ska skydda mot staters användning av extremt våld. Jag menar att dessa exempel visar hur infekterat område folkmordsstudier är och hur försiktigt antropologer går till väga vid undersökningarna.

I olika studier har det framkommit att de grupper som har utsatts för folkmord, inte alltid har varit skyddade under Folkmordskonventionen (1948). Därför kommer fokus i denna uppsats vara hur offer för folkmord identifieras, både av förövarna men också av världssamhället samt hur politiska ledare kan få sin befolkning med på att utöva extremt våld mot denna grupp. Min tanke med det är att om dessa grupper kan identifieras innan en konflikt bryter ut i fullskaligt folkmord, kanske det finns möjlighet för att intervensera konflikten och hjälpa parterna med att finna en lösning som inte slutar med att extremt våld utvecklas mot en grupp av människor.

Nyckelord: Genocide, Definition, Anthropology, Mass Violence, Victimology, Dehumanize, Yugoslavia, Rwanda, Political Violence, Sociology, Criminology, Identity, Ethnic conflict

Problemformulering

Problemformulering 1:

Vilka sociala och kulturella mekanismer får befolkningsgrupper till att medverka i folkmord?

Problemformulering 2:

Hur kan politiska ledare få sin befolkning med på att utöva extremt våld mot en grupp av människor som uppfattas som fiender?

Metod

Avgränsningar

Jag har avgränsat min uppsats till att primärt behandla vilka kulturella och sociala faktorer som bidrar till att få en större människomängd till att medverka i folkmord. Centrala begrepp som ska analyseras för att kunna förstå detta är: viktimisering, avhumanisering och symbolpolitik. Uppsatsen använder sig av folkmorden i Rwanda under 1994 och det forna Jugoslavien under 1990-95. Jag har valt dessa två exempel för att de inträffade relativt nyligen och att det finns ett omfattande antropologiskt material om dessa folkmord. När jag skriver om Rwanda, har jag valt att utesluta ursprungsfolket *twa*, som också kallas pygméer, trots att de också nämns i de studier jag

använder. Anledningen är att konflikten framförallt skedde mellan hutuer och tutsier även om det ska noteras att medlemmar från twa har varit en mycket utsatt minoritet i flera århundranden och att de också blev drabbade under kriget. Jag har också pga. platsbrist och fokus valt att inte ta med alla historiskt relevanta detaljer i de båda krigen. Kapitlet om symbolpolitikens betydelse vid folkmord och problematiseringen av begreppet viktimisering ger en överblick över den politiska situationen i de båda länderna.

I diskussionen om folkmord har jag primärt valt att fokusera på offer och förövare. Därför behandlas inte andra centrala begrepp i Folkmordskonventionen som ”intention” eller ”helt eller delvis utplåning”. Dessa begrepp är förstås också omstridda och svårdefinierade men den diskussionen ryms inte inom ramen för denna uppsats. Jag har som nämnts framförallt använt mig av antropologiska studier även om detta är ett relativt nytt forskningsfält för antropologer. För att få en bredare och bättre bild av uppsatsens frågor har jag också använt mig av studier inom andra discipliner.

Jag kommer heller inte att behandla begreppet ”ethnocide” till botten i denna uppsats även om det under senare år blivit en allt större del av diskussionen kring folkmordsbegreppet.

”Långsamt” folkmord, dvs. död pga. strukturellt våld så som fattigdom, svält, sjukdom, ekonomiska institutioner, miljöföroreningar osv. har jag också valt bort att diskutera i denna uppsats. Jag har även valt bort att ge en fullständig förklaring på vad begreppet viktimisering härstammar ifrån och vilka andra discipliner som väljer att använda begreppet i andra kontexter. Uppsatsen skulle bli allt för omfattande om detta även skulle förklaras och utredas här.

Till trots för att jag nämner massmedia som ett viktigt verktyg för politiska eliter för att framföra sina åsikter till befolkningen, har jag även här pga. platsbrist och fokus valt bort att akademiskt undersöka hur stor påverkan massmedia kan ha på en befolkning.

Jag kommer att kort behandla begreppen nationalism och etniska kollektiv i kapitlet om symbolisk politik för att förklara vad begreppen innebär men det görs ingen grundlig undersökning av dem i denna uppsats.

Litteratur

Eftersom jag har önskat att detta ska vara en uppsats inom den antropologiska disciplinen, har jag så vitt möjligt använt mig av antropologiskt material i denna litteraturstudie och det är genom det materialet jag har identifierat begreppen viktimisering, avhumanisering och symbolpolitik som förklaring på hur folkmord kan uppstå. Det är primärt antropologerna Christopher Taylors, Bette Denich, Nancy Scheper-Hughes och Thomas Cushmans forskningar som jag har tagit utgångspunkt från men jag har även samlat material från andra antropologers arbeten. Men jag har ändå inte hittat nog antropologiskt material för att kunna skriva en uppsats som är uteslutande antropologisk, därför har jag även använt mig av studier som är gjorda inom sociologi, filosofi, socialpsykologi och kriminologi för att belysa dessa begrepp. För att konkretisera kommer jag att använda studier som har gjorts på folkmorden i Rwanda och det forna Jugoslavien. Detta är dock ingen komparativ uppsats mellan de två folkmorden i helhet eftersom det skulle vara allt för omfattande för denna typ av uppsats. Däremot är den komparativ i den bemärkningen att de begrepp denna uppsats behandlar kommer till att jämföras i de olika fallen d.v.s. hur användes viktimisering, avhumanisering och symbolpolitik för att legitimera och uppmana till extremt våld i Rwanda och i det forna Jugoslavien. Jag kommer bitvis att inkludera även andra fall, antingen för att stärka de upptäckter jag gör mig under vägen eller för att visa att det finns andra möjliga utfall på begreppen jag har valt att diskutera.

För att förklara hur ”offret” definieras inom begreppet folkmord, har jag använt mig av filosofiskt, sociologiskt, socialvetenskapligt och kriminologiskt material för att kunna belysa begreppet från olika discipliners perspektiv. Jag kommer primärt till att följa samma linje i mitt sökande efter på förklaring på begreppet folkmord som jag gör med viktimisering och avhumanisering. Det gör jag med hjälp av att undersöka hur ”offret” i Folkmordskonventionen diskuteras.

Professorn i samhällsvetenskap och internationella relationer Stuart Kaufman, har utvecklat en teori kallad för ”symbolic politics theory” som han applicerat på vad som hände politiskt i länderna innan folkmorden skedde i Rwanda och Sudan. Med hjälp av studier gjorda av Bette Denich på det politiska skeendet i det forna Jugoslavien innan kriget bröt ut, kan denna teori vara användbar för att analysera vad som hände politiskt där också.

Jag har primärt använt artiklar som jag har sökt fram på LUBsearch, men jag har även använt böcker skrivna av antropologer som jag har identifierat som nyttiga i mitt sökande efter svaret på mina frågor. Bland andra Adam Jones bok ”Genocide: A Comprehensive Introduction” och Alex Hintons ” Annihilating Difference: The Anthropology of Genocide”.

Reflektion

Under arbetets gång blev jag flera gånger i tvivel om det jag skrev, precis som Denich blev anklagad för, skulle låta som legitima ursäkter för att begå folkmord. Min mor var från Polen och i hela min uppväxt har jag hört min mamma och pappa berätta spännande historier om mina morföräldrar som levde i Polen när landet blev belägrat av tyskarna. De blev tillfångatagna av nazisterna och sattes i var sitt arbetsläger där de upplevde fruktansvärda brott begås mot dem och deras medfångar. Min morfar blev många år efter krigets slut, hyllad för sitt motstånd och de medaljer han fick av den polska staten är idag i säkert förvar hos min bror. Inte en enda gång har jag under dessa historier övervägt om nazisterna bar den fullständiga skulden till kriget, om det fanns orsaker som kunde förklara det hemska som hände då. Deras skuld i kriget står så solklart att det inte ens har varit uppe till diskussion i vårt hem. Därför har arbetet med denna uppsats varit en ögonöppnare för mig, där finns orsaker och förklaringar till varför extremt våld mellan befolkningsgrupper uppstår som ibland betyder att förövarna fritas från fullständig skuld, även om jag har respekt för det faktum att det måste kännas svårt och orättvist för offren.

Teori

Centrala begrepp

För att kunna besvara mina frågor kommer jag att diskutera begreppen ”folkmord”, ”viktimisering”, ”avhumanisering” och ”symbolpolitik”. För att kunna avgöra om en befolkningsgrupp är under hot för att bli utsatta för folkmord, är det viktigt att avtäckas vad som egentligen menas med begreppet folkmord, specifikt vem som skyddas av Folkmordskonventionen, hur det förstås av akademiker och hur det problematiseras. Begreppet viktimisering har använts för att förklara varför en konflikt kan utvecklas till att bli ett folkmord men är även ett kontroversiellt

begrepp. Forskare som har använt begreppet som på förklaring på varför extremt våld som leder till att folkmord uppstår, har anklagats för att ge förståelse för förövarna och därmed motverkat intervenering i konflikter. Avhumanisering är det andra begreppet jag har identifierat som viktigt i förhållande till vad antropologer har skrivit om folkmord och det är också ett begrepp som problematiseras av forskare. Begreppet använder jag för att förstå hur man kan identifiera en målgrupp som riskerar att falla offer för folkmord. Dessa två begrepp menar jag är viktiga att förstå i förhållande till att kunna använda dem som tecken eller varningssignaler om att ett eventuellt folkmord håller på att utvecklas. Viktimisering pga. att de som identifierar sig som offer (i en kontext av en våldsamt konflikt mellan grupperingar) för en våldsamt handling kan utvecklas till att bli potentiella förövare av folkmord. Avhumanisering pga. att den grupp som blir avhumaniserad, kan utvecklas till att falla offer för folkmord men kan också utvecklas till att bli framtida förövare av folkmord. Min undersökning har lett mig till att förstå att ledande politiker i konfliktdrabbade områden har stor påverkan på hur befolkningar motiveras till att döda varandra. För att binda ihop hur viktimisering och avhumanisering kan användas för att leda en befolkning in i extremt våld, behandlar det sista stycket en teori som bygger på politikernas användning av myter och symboler för att påverka sin befolkning till att tro att användningen av våld är den enda lösningen på konflikten.

Vad är folkmord?

Det var efter andra världskriget som begreppet "Genocide" blev myntat av Raphael Lemkin. Genocide är en blandning av det grekiska ordet "genos" som betyder stam eller ras på svenska och det latinska ordet "cide" som betyder "döda" på svenska eller "killing" på engelska. Folkmord är inte bara att fysiskt döda andra människor även om detta är en viktig del av det, folkmord är även enligt definitionen av Lemkin också att ha en koordinerad plan av *olika handlingar* för att förstöra essentiella grunder av livet för en *grupp* av människor (Jones 2006: kap 1).

I Folkmordskonventionen (1948) under artikel II definieras vad begreppet folkmord innebär:

*"I denna konvention förstås med folkmord envar av följande gärningar förövad i avsikt att helt eller delvis förrinta en **nationell, etnisk, rasmässigt bestämd eller religiös grupp** såsom sådan nämligen*

- (a) att döda medlemmar av gruppen;
- (b) att tillfoga medlemmar av gruppen svår kroppslig eller själslig skada

- (c) att uppsåtligt påtvinga gruppen levnadsvillkor, som äro avsedda att medföra dess fysiska undergång helt eller delvist;
- (d) att genomföra åtgärder, som äro avsedda att förhindra födelser inom gruppen;
- (e) att med våld överföra barn från gruppen till en annan grupp”

Definitionen av folkmord som det står i artikel 2 i konventionen säger klart och tydligt att det förekommer många sätt att begå folkmord på en grupp av människor som inte nödvändigtvis betyder att direkt döda dem. Men sedan begreppet folkmord blev taget till användning har definitionen av det blivit vida diskuterat av akademiker. Varför ingår t.ex. inte politiska grupperingar som en grupp som kan bli utsatta för folkmord och varför ska inte vilken som helst grupp av människor skyddas av konventionen?

Filosofen Henry R. Theriault menar inte att det krävs en fixerad förklaring på begreppet folkmord. Han argumenterar för att en entydig definition av begreppet skulle betyda att framtida förövare har möjlighet för att kringgå just de aspekter som utgör ett folkmord. Däremot vill han att begreppet ska ses som en ”föränderlig social praktik” som genom sin flexibilitet kan fånga mutationer av begreppet och därmed vara med till att stoppa nutida- och förebygga framtida folkmord. Anledningen till att folkmord ses som en ”social praktik” är för att praktiken föregår mellan grupper av människor (Theriault 2010: 518). Genom en fixerad definition av begreppet folkmord kan det uppstå det som Theriault kallar för ”definitions förnekande”. Det betyder att pga. svårigheter med att definiera en konflikt till att vara folkmord kan ett folkmord ske mitt framför ögonen på omvärlden genom att världssamhället istället för att intervensera, bråkar om definitionen av vad det är som egentligen händer. Detta pågår idag i den svenska regeringen i förhållande till kriget i Syrien. Är de kristna grupperingarna i mellanöstern utsatta för folkmord av ISIS? Samma svårighet med att definiera en konflikt pga. av den definitionen som Folkmordskonventionen ger av begreppet folkmord, hände både under kriget i Rwanda och kriget i det forna Jugoslavien.

Theriault använder serbernas systematiska användning av våldtäkt som krigsföringsmedel under kriget i det forna Jugoslavien, för att ge exempel på hur förövare kan utnyttja en fixerad definiering av begreppet folkmord för att motverka att omvärlden intervenserar (Theriault 2010: 487). Genom att barn i den serbiska kulturen ses som en direkt avkomma från sin far, kunde serbiska soldater använda våldtäkt som ett effektivt medel för att säkra att det föddes fler serber och att icke-serbiska kvinnor inte födde barn till motståndargruppen. På detta sätt användes våldtäkt

under kriget i det forna Jugoslavien som en aspekt av folkmord (Theriault 2010: 508).

Socialantropologen Riki Van Boeshoeten beskriver hur det sker en ”ethnification” av våldtäkt under krig (Van Boeshoeten 2003: 47). Med det menar hon att eftersom att kvinnan är bärare av moral i kulturen, kommer man åt hela strukturen i den kulturen när man besudlar henne. Många av de våldtäkter som begicks under folkmorden i Rwanda och det forna Jugoslavien blev gjorda i full offentlighet (Van Boeshoeten 2003) vilket styrker detta argument och kan även av förövarna användas som ett rättfärdigande till varför det utövas våld på just kvinnor när önskan är att utplåna en hel befolkningsgrupp.

Det var först efter kriget som våldtäkt blev erkänt som en aspekt av folkmord som en person kunde dömas för folkmord för. Det vill säga att även om omvärlden genom media visste att det genomfördes systematiska våldtäkter på kvinnor under kriget i Jugoslavien, sågs inte denna handling som en handling som var av folkmordskaraktär.

Ett annat problem Theriault ser med FNs definiering av begreppet är att politiska grupperingar inte erkänns som en grupp som kan bli utsatta för folkmord. Orsaken till att denna annars ofta utsatta grupp inte blev definierade till att potentiellt kunde falla offer för folkmord, var för att det dåtida Sovjetunionen (samt andra stater som dock inte nämns vid namn i de studier jag har läst), inte önskade att denna grupp skulle inkluderas pga. unionens flitiga förtryck av och massmord på just politiska motståndare (Theriault 2010: 489). Juridikprofessorn och författaren Allan A. Ryan, Jr ger ytterligare förklaringar på varför politiska grupperingar inte har ansetts vara en grupp som ska skyddas av folkmordskonventionen. För det första kan argumentet vara att det kan vara svårt att klart urskilja en politisk gruppering från en annan eftersom de kan påminna mycket om varandra. Ett andra argument kan vara att stater vill ha möjlighet för att kunna straffa en politisk opposition som ”hotar statens stabilitet”, utan att omvärlden intervenerar och kallar det för folkmord (Ryan 2005: 115). Ryan är dock av den överbevisningen att politiska grupper ska vara skyddade av konventionen men det kommer jag tillbaka till.

Även folkmordsforskaren Israel W. Charny är av den uppfattningen att politiska grupper ska skyddas i Folkmordskonventionen. Han går dock steget längre och vill att alla former av människogrupper som dödas av andra människor, ska skyddas av konventionen (Charny 1994: 74). Han argumenterar för detta genom att nämna folkmordet i Kambodja. Enligt honom har akademiker beskrivit Khmer Rouges massakrer på delar av sin befolkning, som folkmord eftersom det framgick tydligt att förövarna var ute efter att utplåna två bestämda grupper i samhället (Charny 1994: 70).

Det visar att akademiker definierar folkmord bl. a. utifrån perspektivet om identifierbar offergrupp vare sig den är eller inte är, en grupp som reellt är skyddad under konventionen.

I stället för att folkmordsbegreppet ska definieras och fixeras, menar Theriault att begreppet har visat sig att vara en ”evolutionistisk social konstruktion” eftersom det förändras över tid. Han använder ordet social för att belysa att folkmord är en social handling som kräver att en stor grupp av människor för en ideologi eller ett mål ut i verkligheten (Theriault 2010: 492). Han använder sig av Chalk och Jonassohns definition av folkmord som definierar begreppet genom förövarnas perspektiv. Det vill säga att ”folkmord är varje försök att helt eller delvist förstöra *vilken som helst grupp pga. offrets medlemskap i den grupp som förövaren har utsett*” (Theriault 2010: 498). På detta sätt har begreppet utvecklats till att inkludera varje form av grupp, med utgångspunkt i vad förövarna identifierar som grupp som kan bli utsatta för folkmord. Det vill säga att även politiska motståndare kan falla offer för folkmord samt alla former av godtyckliga val av grupper som uppges att på ett eller annat sätt vara fiender eller upplevs att vara ett problem för staten.

Antropologen Debra A. Komar förklarar i sin studie av folkmord hur förövarna i ett folkmord identifierar personer som de menar tillhör den grupp av människor som ska utplånas och hon skriver att förövarna ofta väljer ut dem på sannolikhet (Komar 2008: 172). Förövarna använder sig av vissa parametrar som kan ge utslag till en positiv identifikation på att en person tillhör en viss grupp. När forskare undersöker folkmord kräver det enligt Komar, att de använder samma schema eller kategorier som förövarna gjorde när de utvalde sina offer. Komar är alltså enig med Chalk och Jonassohn om att forskare måste ta utgångspunkt i förövarnas perspektiv på målgruppen, för att utreda om det föreligger risk för att ett folkmord håller på att ske eller för att studera ett folkmord som har skett. Hon problematiserar detta vidare genom att försöka utreda *hur* förövarna identifierar sina offer. Om ett folkmord uppstår på bakgrund av rasskillnader är det de fysiska karaktärsdragen som avgör om en person blir kategoriserad till ett offer men om motivet är t.ex. religion eller etnicitet är det svårare att avgöra vilken gruppering som personerna tillhör (Komar 2008: 174). Hur Komar förklarar att förövare identifierar offer av denna typ av grupp kommer jag tillbaka till senare.

Ryan är enig med de andra om att offrens *gruppidentitet* måste vara objektivt synlig för att kunna avgöra om det har skett ett folkmord eller om det föreligger risk för folkmord (Ryan 2005: 125). Men han tycker att Chalk och Jonassohns förövarperspektiv på offren går för brett och är för vagt formulerad (Ryan 2005: 120).

Ryan vill precis som Theriault att definitionen av folkmord ska vara flexibel och att ”vi”, vittnena till en konflikt, med vårt sunda förnuft ska kunna avgöra om det som sker eller har skett är av folkmordskaraktär. Enligt Ryans definition av folkmord måste det innehålla en stor skala dödande av *biologiskt liv*. Det vill säga att även om ethnocide är en komponent av folkmord så har historien visat att förövare av enbart ethnocide, dvs. där det inte har förekommit storskaligt dödande av biologiskt liv, inte har straffats som folkmord. Han föreslår även att det måste vara en *överbärande stor del* av den identifierade gruppen som dödas. Detta är viktigt enligt honom för att även ett mindre antal av dödade människor, ska kunna erkännas som folkmord om gruppen från början inte var särskilt stor. Utöver dessa komponenter ska förövaren vara staten eller en statssponsorerad entitet för det er dem som styr infrastrukturen i landet – vägar, telefoner, media osv. vilket kan betyda skillnaden mellan vinst eller förlust i en våldsam konflikt (Ryan 2005: 127-128).

Orsaker till folkmord

Enligt filosofen David Livingstone Smith (2016) faller det inte oss människor naturligt att utöva dödligt våld mot varandra, men det finns variabler och faktorer som gör det lättare för oss att göra det. Det kräver bl.a. att offret ställs utanför vår egen ”moraliska sfär” och jag har identifierat ett par begrepp som visar hur detta kan göras. Detta avsnitt kommer att behandla begreppen viktimisering, avhumanisering och symbolpolitik utifrån antropologiska studier som har gjorts på folkmord.

Viktimisering

Krigen i det forna Jugoslavien och i Rwanda bar prägel av serbernas och hutuernas offerroll/offerkultur, det som antropologen Nancy Scheper-Hughes kallar för ”victimization” här kallat ”viktimisering”. Detta begrepp använder hon för att förklara offerkulturen som kan uppstå i stater eller i grupperingar och som legitimerar våld mot en annan grupp av människor. Viktimisering uppstår när en grupp av människor blir gjorda till offer av en annan grupps våldsamma handling eller handlingar. För att beskriva begreppet exemplifierar hon genom att

analysera USAs agerande efter 9/11. Genom att USA blev angripna, legitimerade de genom det kriget mot terrorn där det är bevisat att USA har använt tortyr under förhör av misstänkta terrorister. På detta sätt ger Scheper-Hughes en möjlig förklaring på hur en stat kan få sin befolkning med på att en grupp i samhället, nu definierad som ”fienden”, måste utplånas (Scheper-Hughes 2003: 168). Om behovet för hämnd föreligger, verkar det till att just en våldsamt handling mot en stat eller grupp av människor i en stat, kan legitimera användning och i vissa tillfällen, överdriven användning av våld för att hämnas just den handling som blivit utförd mot dem.

Genom att positionera sig som varande offer istället för att erkänna en eventuell skuld för att agera som en åskådare i en värld full av misär och konflikter, legitimerades kriget mot terror. Tidigare förhörsmetoder som klassats till att vara tortyr, blev nu igen legitimt för att försvara sin stat mot framtida terrorhandlingar (Scheper-Hughes 2003: 112). Allt för att kunna visa sin befolkning och omvärlden att genom användningen av våld, kunde landet befria sig själva från fruktan (Scheper-Hughes 2003: 171).

Våld kan kategoriseras genom legitimt eller icke-legitimt och depraverad eller glorifierad handling. Enligt Scheper-Hughes har denna kategorisering att göra med den geopolitiska-ekonomiska positionen staten har. Positionen avgör om självmordsbombare från Palestina liknas vid terrorister eller martyrer och om de amerikanska soldaterna i Afghanistan är förtryckare eller befriare (Scheper-Hughes 2003: 171).

Scheper-Hughes har en teori om att våld föder våld, våld reproduceras likt en spiral och hon kallar detta för ”en sammanhängande enhet” av våld (Scheper-Hughes 2003: 169). Hon exemplifierar begreppet genom att använda argument för att sexualförbrytare ofta själva har blivit utsatta för sexualbrott eller att revolutionärer som lyckas med att vända en förtryckande statsmakt, själva ofta börjar förtrycka befolkningen. Detta styrker innebörden av begreppet viktimisering genom att visa att om en befolkning har upplevt att felaktigheter har begåtts emot dem, legitimerar det samtidigt framtida våld emot den identifierade *förövaren* som alltså senare kan utvecklas till att identifieras av förövarna och världssamhället som *offer*.

Men en annan antropolog, Antonius Robben (2008), argumenterar emot Scheper-Hughes teori om våld som en sammanhängande enhet därför han menar inte att våld kan summeras utan att den först blir kategoriserad. Våld är enligt Robben inte *lika* som han menar att Scheper-Hughes påstår dvs. att det måste finnas *olika grader* av våld genom att våldshandlingar kategoriserat sett är allt för olika (Robben 2008: 83). Enligt Robbens analys av våldet i Argentina, finns det fyra nivåer av våld; polis-militära organisationer, folkmassor, våld i hushållet och våld av självet. Att reducera

någon av nivåerna till att betyda detsamma som någon av de andra, är enligt Robben fel. Detsamma gäller för Scheper-Hughes påstående om att våld föder våld. Enligt Robben stämmer detta inte och han argumenterar istället för att politiskt våld kan leda till trauman för människor och att det är det traumat som våldet medbringrar, som riskerar att föda nytt våld. Det är den sociala strukturen i samhället som reproducerar våld, inte våldet i sig själv (Robben 2008: 84).

Som jag förstår Robben, är han inte oenig med Scheper-Hughes om att våld avlar våld men att fenomenet måste kategoriseras som separata former av våld i form av styrka och intensitet exempelvis. Jag förstår inte helt varför. Även om det är *traumat av det minne* som våldet har orsakat som orsakar en fortsättning av våldet ger det enligt mig samma resultat som Scheper-Hughes sammanhängande enhet av våld.

Kriminologerna Josh Klein och Cathy Lavery undersöker i sin studie av viktimisering vilket samband begreppet har med en stats politiska ideologi och hävdar att den är en del av ideologin för militärisk aggressivitet. Medborgarna i staten eller i den offergjorda gruppen leds till att tro att "deras" sidas användning av våld är legitimerat eller till och med glorifierat genom att den politiska eliten använder idén om att deras sida är under angrepp. Den politiska eliten använder massmedia för att kommunicera detta till "sin" grupp och därmed leds medlemmarna i gruppen in i en subjektiv upplevelse av viktimisering (Klein, Lavery 2011: 302). Författarna använder sig av en undersökning från 1980 när de hävdar att massmedia generellt stödjer det statliga propagandasystemet genom att inte kritiskt undersöka det den politiska eliten hävdar är sanningen (Klein, Lavery 2011: 304) och att massmedia fungerar som ett system för det statliga, ideologiska systemet (Klein, Lavery 2011: 305).

Antropologen Bette Denich argumenterar för serbernas viktimisering i sin studie av den politiska situationen innan kriget i det forna Jugoslavien bröt ut. Det gör hon genom att förklara hur serber föll offer för massmord under andra världskriget och att de sedan dess inte har fått lov till att minnas och hedra de serber som föll offer för massmorden som begicks av kroater med hjälp från tyskarna. Tito, som verkade som president i Jugoslavien efter andra världskriget fram till början av 1980-talet, nekade serberna minnesplatser och de efterlevande fick inte lov att tömma massgravarna och begrava sina döda. Men det var inte massmorden eller minnena om det i sig som var farligt skriver Denich, det var den nationalistiska ideologin som hade lett till andra världskriget

man fruktade skulle återkomma om minnena fick lov till att komma upp till ytan (Denich 1994: 370).

Under andra världskriget invaderade tyskarna federationen Jugoslavien och ockuperade Serbien. Med hjälp av Ustasha-kroaterna och de bosniska muslimerna lyckades nazisterna att tillintetgöra nästan alla judar i federationen samt hundratusentals serber. Serberna själva var uppdelade i två läger, Chetniks som stöttade den forna rojalistiska regimen och partisanerna som var en motståndsrörelse ledd av Josip Broz, en kroat som senare blev känd som "Tito". Partisanerna vann slaget om Belgrad i slutet av andra världskriget och Tito blev president för federationen Jugoslavien. Tito införde socialismen i Jugoslavien och lyckades med att sammanföra landet i en relativt jämlik och liberal standard och kämpade för att de olika etniciteterna i landet skulle samarbeta och att ingen etnicitet skulle dominera politiken (Jones 2006: kap 8).

Denich beskriver dock i sin studie av det forna Jugoslavien att Tito tog kontroll över den ideologiska historien i landet (Denich 1994: 370) och förhindrade den serbiska befolkningen till att sörja över dem som dödades i kriget bl. a. genom att inte låta dem begrava sina döda. Efter Titos död i 1980 uppstod det politisk oro i federationen och en etnonationalistisk politik framfördes särskilt av den kroatiska ledaren Franjo Tudjman och den högt uppsatte politikern Slobodan Milosevic (Jones 2006: kap 8).

Under Tudjmans ledning började Kroatien att kämpa för sin självständighet genom att återuppliva gamla symboler och retorik som verkade provocerande för de serber som bodde i Kroatien. Milosevic såg en möjlighet till att främja den nationalistiska ideologin i serbernas favör och uppmanade serberna till att inte låta historien återupprepas. I 1987 blev Milosevic president i Serbien och fortsatte sin nationalistiska agenda som matchade Tudjmans och i 1991 bröt kriget ut (Jones 2006: kap 8).

Serberna hade alltså tidigare fallit offer för massmord under andra världskriget och detta erkändes inte efterföljande av staten. Detta hjälpte enligt Denich till med att tända den aggression och önskan om hämnd som senare visade sig vara nog till att begå folkmord. Med Denichs förklaring av serbernas viktimisering i förhållande till det som senare utspelades i det forna Jugoslavien, kan man konkludera att känslan av att uppfatta sig själv som offer och att önska hämnd inte försvinner med tid utan kan blossa upp lång tid senare om offren a) inte känner att deras sorg inte officiellt har erkänts och/eller b) sorgen används eller missbrukas till att vara en del av en politisk ideologi som används för att ställa olika delar av en befolkning mot varandra. I och med att viktimisering i det här fallet senare blev använt för att hetsa etniciteter mot varandra, verkar det som

att stater har ett begränsat tidsrum att erkänna de faktiska händelserna och att felaktigheter har begåtts, innan det blir möjligt för andra att missbruka de samma händelser för att motivera och legitimera våld.

Komar använder sig av Raul Hilbergs och Jean Hatzfelds kontrasterande teorier om hur offren väljs ut i folkmord för att kunna avgöra vilka typer av kategoriseringar som användes i Jugoslavien och Rwanda. Enligt Hilberg genomgår offren 3 stadier av degraderingar innan de slutgiltigt hamnar på det 4:e stadiet som är fullständig eliminering. I det första stadiet upplever offren att de förlorar sina rättigheter och blir förnedrade. I det andra stadiet blir offren markerade för att tydligt avskilja dem från resten av samhället och i det tredje stadiet blir de fysiskt åtskilda från de andra, exempelvis transporterade till koncentrationsläger (Hilberg 1985 och Hatzfeld 2005 Komar 2008: 174).

Enligt Komar är Hillbergs teori applicerbar på situationen som utspelades i det forna Jugoslavien när offren väl hade separerats från resten av samhället. Men för att komma dit hade förövarna behov för att först identifiera den befolkningsgrupp som skulle utplånas.

I det forna Jugoslavien använde serberna primärt plats, ålder och kön, social data, segregering, kläder, personliga ägodelar och lingvistiska bevis som parametrar för att identifiera och fånga sin målgrupp. Platsen – med hjälp av kunskap om vilka byar som ofta beboddes av dem de önskade att utplåna, kunde serberna med hjälp av geografi avgöra vilka ställen som var värda att undersöka. Även FN:s säkerhetsområden användes för att identifiera fienden. Dem som hade sökt tillflykt dit, var i serbernas ögon säkert icke-serber och kunde därför dödas utan ytterligare undersökning av deras identitet. Det var primärt män som serberna gick efter att fysiskt tillintetgöra, allt från unga män i tonåren till gamla män (Komar 2008: 174). Men som jag nämnt tidigare föll kvinnorna offer för systematiska våldtäkter för att på det sättet förhindra dem till att föda ”fiendens” barn. Genom detta kringgick serberna folkmordskonventionens fixerade definition av folkmord.

I en persons identifikationshandlingar kunde serberna också avgöra om en person tillhörde den grupp som de önskade att utplåna eftersom människors efternamn avslöjade vilken etnicitet de var födda in i. I det forna Jugoslavien var det också tydlig skillnad mellan olika etniciteter i förhållande till påklädning och personliga ägodelar och detta gjorde det också lättare att särskilja människor från varandra. Detta kunde även utnyttjas genom att förövarna skiftade påklädning för att locka till sig offren som i sin tur trodde att de var säkra. Utöver dessa parametrar var också

språket av betydning när offren skulle identifieras eftersom de olika etniciteterna hade språk som särskilde sig från varandra.

Antropologen Christopher Taylor visar också han att viktimisering var en bidragande faktor till att hutuer begick folkmord på tutsier under kriget i Rwanda även om han inte använder samma begrepp. Hutuer och tutsier delar samma land, religion och språk vilket enligt Adam Jones gör det svårt att dela in dem i olika etniciteter och han använder hellre ”sociala kaster” som var baserat på materialism (Jones 2006: kap 9) som benämningar för deras olikheter. Det var efter första världskriget som Tyskland övergav makten över Rwanda till Belgien och belgierna favoriserade minoritetsbefolkningen som var tutsier och som de menade härstammade det klassiska Egypten. Majoritetsbefolkningen, hutuerna sades stamma från Noahs son Ham som gud hade förbannat och därmed var en hierarkisk skillnad mellan de två folken etablerad. Hutuer och tutsier skiljer sig från varandra genom biologiska/fysiska kännetecken. Tutsierna är generellt längre än hutuer och ansågs vara vackrare än de kortbyggda hutuerna. Detta och det faktum av de olika folkens härstamning gjorde att det förkom naturligt att tutsierna skulle regera och hutuerna skulle betjäna dem och belgierna (Jones 2006: 235). Belgierna införde skolsystem och kyrkor i Rwanda som var ras-segregerade vilket man hanterade genom att införa identitetshandlingar där det framgick vilken ras en person tillhörde. Detta system följde med även efter andra världskriget då kolonialmakterna uppgav de koloniserade länderna till att bli självstyrda. Dessa id-kort bidrog i hög grad flera decennier senare, till att nästan en miljon tutsis blev identifierade och dödade (Komar 2008: 174).

Efter andra världskriget var det många tutsier som anslöt sig till motståndsrörelser mot kolonialism, vilket belgierna uppmärksammade och skiftade sitt stöd till hutuerna. Detta gjorde de bl. a. genom att träna hutuernas militär vilket utlöste hutuernas önskan om att slå tillbaka på de dominerande tutsier som såg sig nödsakade till att fly landet om de ville undgå att bli dödade (Jones 2006: kap 9). Som nämnt tidigare så favoriserade européerna under kolonialmakten i Rwanda tutsier och utnämnde dem inte bara för att vara mer intelligenta än hutuerna, men också vackrare. Det var bl. a. lättare för kvinnor som var tutsier att gifta sig med europeiska män och männen från samma stam fick lättare arbete (Taylor 1999: 43). Staten gjorde därmed hutuer till offer för orättvisa bl.a. eftersom det nu blev svårare för dem att brödföda sig själva och sin familj.

I Rwanda var det andra parametrar än i det forna Jugoslavien som avgjorde vem som blev identifierad som offer och skulle utplånas. De biologiska kännetecknen blev i högre grad använda eftersom det fanns fysiska skillnader mellan hutuer och tutsier. Utöver det var det också tidigare

relationer som avgjorde vilka som blev dödade. Högt uppsatta politiker beordrade att alla intellektuella skulle utplånas men för att kunna göra detta krävde det att man hade kännedom om vilka som arbetade med vad. Detta är vad Hatzfeld menar med neighborhood-genocide, att staten uppmanade sin befolkning att finna och ange varandra och uppmuntrade till det genom att erbjuda alkohol och pengar till dem som blev rekryterade (Komar 2008:174).

Kriminologerna Kauzlarich m.fl. visar i sin studie av viktimisering att det oftast är de socialt svaga i samhället som blir utsatta för viktimisering samt att de som blir det, löper större risk för att bli utsatta för det i framtiden igen (Kauzlarich, Matthew, Miller 2001: 187) vilket både talar för och emot att hutuer upplevde viktimisering och därför riktade så extremt våld emot tutsierna. Båda grupperingarna hade varit utsatta för varandra. Utöver det nämner Taylor i sin studie att män som tillhörde hutu ofta såg på tutsikvinnor som ouppnåbara och att de enbart med hjälp av rikedom kunde erövra dem (Taylor 1999: 45). Detta faktum kan utgöra en förklaring på varför att männen såg sig själva som offer för orättvisa i förhållande till att inte kunna välja den partner de helst ville ha vilket till dels kan förklara den höga frekvens av sexuellt våld som kvinnorna blev utsatta för under folkmordet. I åren 1972-73 föll hutuer i Burundi offer för våld som liknas vid folkmord (Taylor 2002:140), då Rwandan Popular Front (RPF) som bestod av tutsier valde att offensivt bege sig in i Rwanda från Uganda (Kaufman 2006: 69). Konflikten vanns dock av hutuerna och deras ledare Juvénal Habyarimana som förmådde att behålla makten till 1990. Föreställningarna om skillnader mellan hutuer och tutsier fortlevde alltså efter att kolonialmakten hade släppt sitt grepp om Rwanda.

Som jag förstår Taylor, är han enig både med Scheper-Hughes och Denichs studier som visar att historiska, statliga brott mot en befolkningsgrupp inte glöms av dem som har varit en del av den utsatta gruppen utan kan senare användas för att antända hat mellan befolkningsgrupper.

Antropologen Thomas Cushman motsätter sig dock andra antropologers användning av viktimisering som förklaring på våld som sker här och nu och hävdar istället att antropologer under kriget i Jugoslavien, genom viktimiserings-teorin, legitimerade omvärldens stillatigande åskådar roll (Cushman 2004: 5). Enligt Cushman var Denich med till att skapa empati för serberna vilket gjorde att omvärlden inte intervenerade Jugoslavien innan folkmordet hade begåtts. Denich försvarar sig mot hans angrepp genom att förklara att för tiden då hon skrev artiklarna, var folkmordet inte en realitet (Denich 2005).

Avhumanisering

Sociologen Helen Fein har en teori om avhumanisering och i den menar hon att avhumanisering *inte* är en nödvändig komponent för att kollektivt våld ska kunna utövas. Fein menar inte att man kan ta för givet att det existerar en universell normspärr för att utöva kollektivt våld, vilket begreppet avhumanisering förutsätter (Fein 1990: 36). Men socialpsykologerna Haslam och Loughnan argumenterar för att om normer om våld ska kunna uppstå *kräver det* att den utsatta gruppen avhumaniseras, vilket betyder att det mänskliga värdet nerskrivs för just den gruppen av människor och att förövaren inte lägger skuld på sig själv när han eller hon handlar emot sina egna moraliska överbevisningar när det kommer till handlingar mot denna grupp (Haslam, Loughnan 2014: 401). Det är oftast människor med låg status i samhället som avhumaniseras (Haslam, Loughnan 2014: 409) och avhumanisering är inte bara driven av hat, utan forskning visar att avhumanisering även förekommer mellan grupper under fredstid (Haslam, Loughnan 2014: 418). Denna form för avhumanisering under fredstid kallas för ”infrachumanisering” vilket är en mildare form av avhumanisering. Studierna visar att etniska grupper ofta tillskriver den högsta formen av mänsklig essens till den egna gruppen, vilket betyder att dem som inte tillhör den egna gruppen ses som mindre mänskliga (Haslam, Loughnan 2014: 404). Haslam och Loughnan beskriver två olika typer av avhumanisering som förekommer. Den anomalistiska tillskriver mänskligt värde i kontrast till djur och det är självkontroll, rationalitet och intelligens som är de faktorer som särskiljer människor från djur. I den mekaniska avhumaniseringen sätts det mänskliga värdet till jämförelse med teknologiska instrument där skillnaden mellan människor och mekaniska objekt är värme, individualitet eller känslor (Haslam, Loughnan 2014: 403).

Avhumanisering görs för att styrka sin egen identitet och för att försvara handlingar som annars anses som omoraliska. Politiska ledare kan producera visionära ideologier om ett bättre liv eller samhälle som i grunden är destruktiv genom att den kräver en exkludering och utplåning av ”den andra” (Staub 2012: 825). ”Den andre” blir ofta porträtterad som ”omoralisk” och blir gjord till syndabock för det dåliga i staten. När de andra blir avhumaniserade och kategoriserade som moraliskt underlägsna, kan förövarna kategorisera sig själva som moraliskt överlägsna och därmed rättfärdiga våld mot den andre. Haslam och Loughnan visar i sin studie att kvinnor som blir sexualiserade blir sedda som objekt och blir därmed avhumaniserade. När de blir sedda som varande utan moraliskt värde, är de i förövarnas ögon inte värda mer än ett djur eller en sak vilket

främjar sexuell aggressivitet hos förövaren. Studien de nämner visar även att det förekommer mindre neurologisk aktivitet i den socialkognitiva delen av hjärnan när sexistiska män ser på sexualiserade kvinnor (Haslam, Loughnan 2014: 408).

Men nyligen publicerad vetenskap argumenterar emot hur begreppet avhumanisering använts som ett sätt att förklara våld mot grupper som inte tillhör ens egen pga. att de inte ser offren som människor. David Livingstone Smith problematiserar förklaringen om hur dödligt våld mot andra sker genom att avhumanisera dem och argumenterar för att människor är hyper sociala, vilket betyder att människor i hög grad känner igen sin egen art. Detta visar han bl. a. genom studier av spädbarn som känner igen mänskliga ansikten snabbare än andra djurs och att människor har en tendens till att se mänskliga ansikten i objekt så som i moln eller att se Jesus ansikte i ett rostat bröd (Smith 2016: 435). Detta går emot förklaringen att förövare under folkmord ser fiender som djur eller objekt. Men han lägger fram psykologisk forskning som visar att människor generellt har svårt att utöva dödligt våld på andra människor men att människor då har utvecklat metoder, här under avhumanisering, för att göra det lättare att skada andra (Smith 2016: 425).

För att en önskan om att skada andra människor ska uppstå krävs det att det finns ett mål med avhumaniseringen. Det kan exempelvis vara för att den gruppen av människor har ett ekonomiskt värde för förövarna. För att exemplifiera det använder sig Smith av kolonialisternas slavsystem i USA. Afrikanarnas inneboende värde förminskades för att kunna behandla dem som djur men samtidigt för att kunna exploatera de samma människors arbetskraft (Smith 2016: 424).

Smith hävdar att genom avhumanisering kategoriseras människor som både mänskliga men samtidigt också sub-mänskliga. När en grupp människor verbalt blir beskrivna som djur, exempelvis när tutsier blev omtalade som kackerlackor, borde förövarna om teorin om avhumanisering stämmer, inte bekymra sig om att förnedra dem innan man dödar dem. Det vill säga att de våldsamma handlingar förövare utövar på sitt offer, är just den faktor som gör att förövaren erkänner mänskligheten hos sitt offer (Smith 2016: 417).

Fenomenet avhumanisering ger en viss grupp i samhället en dual status som varande både mänskliga och samtidigt sub-mänskliga. Detta härstammar från de tidiga europeiska kolonialisterna som legitimerade slaveri och utplåning av ursprungsbefolkningen i USA genom att förklara att en person kan se ut som en människa utan att vara det och för att vara mänsklig krävs det en mänsklig essens inne i personen. Den kristna läran om själen var på så sätt bidragande till kolonialisternas syn på afrikaner och ursprungsbefolkningar eftersom de ”inte hade en inneboende själ” (Smith 2016: 421). Detta ger också begreppet och praktiken av avhumanisering en ambivalens som uttrycker sig

genom en önskan om att skada en av sin egen art (människa) samtidigt som det finns en hämning om att göra det i praktiken. Avhumanisering hjälper sålunda denna ambivalenta process genom att frita förövaren från skuld känslor när hen utövar våldet (Smith 2016: 436).

Som nämnt tidigare, blev tutsi-kvinnor utsatta för en massmedial smädekampanj som gick ut på att porträttera dem som sexuellt omoraliska varelser. De blev ofta utsatta för godtyckliga arresteringar för påstådd prostitution och kvinnorna skickades till olika behandlingshem för att rätta upp på deras omoraliska leverne (Taylor 1999: 44). I det forna Jugoslavien blev icke-serbiska kvinnor benämnda i massmedia som ”Ustasha whore” eller ”Balija whore” vilket kan ha gjort det lättare för serbiska soldater att legitimera våldtäkten av kvinnor utan att behöva ta moraliskt ansvar för sina handlingar. I båda fallen används en sexuell differentiering för att nedgöra kvinnorna och för att eventuellt avhumanisera dem. Genom att länka etnicitet och politisk tillhörighet med promiskuitet och avsaknad av moral, kunde man både i Rwanda och i det forna Jugoslavien ta bort kvinnorna från *sfären av moraliska skyldigheter* så att man senare kunde legitimera och rättfärdiga våld mot dem (Van Boeschoeten 2003: 45). Smith problematiserar teorin om avhumanisering genom att frambringa exempel på när slavägare i USA våldtog de kvinnliga slaverna. I praktiken skulle det betyda att genom att begå våldtäkt mot en avhumaniserad kvinna, betyder det att ha ett sexuellt förhållande till ett djur och därmed beblanda sig med sodomi, vilket i den kristna läran är förbjudet. Detta bevisar enligt honom att förövarna genom sina handlingar avslöjar att de känner igen mänskligheten i sina offer vilket talar emot en total avhumanisering när det kommer till våldtäkt av kvinnor under folkmord d.v.s. att förövarna inte ser på kvinnan som de ser på ett djur eller ett mekaniskt objekt (Smith 2016: 429).

Smith förklarar de olika delarna av avhumanisering som varande politiskt bestämda. Det är politiska beslut som leder till valet av vilken grupp som ska avhumaniseras (Smith 2016: 419) vilket argumenterar för att det politiska styret i ett land kan, till trots för att det som nämnt tidigare går emot människans natur att skada någon av samma art, med hjälp av avhumanisering och propaganda som metod frambringa lust att döda dem som inte tillhör sin egen grupp.

I både Rwanda och i det forna Jugoslavien användes massmedia av den politiska eliten för att avhumanisera och cementera den andre som moraliskt förkastlig vilket enligt Van Boeschoeten (Van Boeschoeten 2003: 45) är en bidragande orsak till varför våldet i de båda länderna accelererade så snabbt. I Rwanda blev radion använd för att sprida propaganda som rättfärdigade våld mot tutsier och det forna Jugoslavien användes TV för att transmitta bilder av våldtäkter till befolkningen. Våldtäkterna begicks av serbiska soldater på icke-serbiska kvinnor men serberna i det forna

Jugoslavien blev manipulerade till att tro att det var serbiska kvinnor som blev våldtagna av icke-serber (Van Boeshoeten 2003: 45). Ett försök på att göra offer av sig själva för att legitimera våldet som de utövar på andra. Som nämnt tidigare visar studier på att den politiska eliten använder massmedia för att kommunicera ut uppfattningen om att vara offer, för att skapa stöd från offentligheten när de önskar att utöva våld mot ”den andre” (Klein, Lavery 2011: 302) vilket även stödjer teorin om viktimisering som jag har nämnt tidigare.

Enligt Smiths teori om avhumanisering används propaganda för att skapa en olustig och äcklig bild av de andra. Detta förklarar han genom Mary Douglas teori om anomali och Ernst Jentsch teori om ”uncanny” (kuslig). En kackerlacka i en kackerlackas form ses som en kackerlacka och vad man som person förbinder med just den insekten. Men en kackerlacka inne i en mänsklig kropp skapar en olustig anomali som upplevs som skrämmande, kuslig och oförståelig (Smith 2016: 430). Simultant med att förövaren ser offret som människa ser hen också offret som något skrämmande och olustigt vilket är bidragande till att legitimera och uppmuntra våld emot dem (Smith 2016: 436).

I en nyligen publicerad artikel om avhumanisering, visar socialpsykologerna Bruneau m.fl. att människor som tidigare har upplevt avhumanisering, eller upplever att en utomstående grupp avhumaniserar den grupp som man själv tillhör, lätt faller i samma spiral och börjar i sin tur att avhumanisera den andra gruppen. Begreppet för detta kallar författarna ”metadehumanisering” (Bruneau, Hodson, Kteily 2016: 344) vilket påminner om Scheper-Hughes ”sammanhängande enhet av våld”. Både serber och hutuer har en historia där de har fallit offer för avhumanisering och enligt Bruneaus m.fl. undersökning utgör detta en legitimering och uppmuntring till att våld kan utövas mot den andra gruppen (Bruneau, Hodson, Kteily 2016: 345).

I Rwanda blev tutsikvinnorna utmålade som sexuellt promiskuösa och anklagade för att vara prostituerade i åren upp till folkmordet (Taylor 1999: 44). Det var den politiska eliten som med hjälp av massmedia använde en retorik som var till för att sprida uppfattningar om att tutsiernas moraluppfattning var annorlunda och sämre än deras och på så sätt kunde de avhumanisera tutsierna så att de senare skulle vara lättare att döda.

Radio användes i stor utsträckning för att sprida propaganda emot tutsier. Undersökningar visar att där var det fanns radiosignal, ökade våldet som hade en dödlig utgång (Kiper 2015: 137). I sin radio kunde hutuer höra vilka platser som det befann sig många tutsier på och även specifika individer blev namngivna vilket skulle underlätta lokaliseringen av dem. Radiostationen RTML i Rwanda var statsägd och när de som talade där, journalister, politiker och personer ifrån

underhållningsbranschen, uppmanade hutuer till att begå våld och mord på tutsier, refererade de till dessa handlingar genom att kalla det för ”nationellt arbete”. Detta gav hutuer ett intryck av att de utförde ett arbete för staten när de deltog i våldet (Kiper 2015: 136).

Den retorik som tillåts i massmedia kan alltså bidra till att cementera en offentlig bild av ”de andra” och avhumanisera dem som en grupp önskar att utplåna. Det var speciellt kvinnorna som fick utstå smädekampanjer men även tutsifolket som helhet blev beskrivna som lata, som invandrade från Etiopien och därmed inte hörde till i Rwanda eller att tutsikvinnorna använde sin skönhet för att locka hutuer till att arbeta för dem (Taylor 2002: 140). De icke-serbiska kvinnorna i det forna Jugoslavien blev också utmålade som sexuellt avvikande och moraliskt fördärvade (Van Boeschoten 2003: 45). Detta tyder på en tendens att använda kvinnors moral som ett krigsföringsmedel. Genom att angripa kvinnors sexualitet kan män i krig försvara våldtäkt och skändningar av kvinnor som inte tillhör deras egna, och enligt dem själva, mer välutvecklade moraliska kultur.

Symbolpolitik och myter om den andre

Stuart J. Kaufman (2006) argumenterar för att det extrema våldet som ses i folkmord kan förklaras med hjälp av ”symbolic politics theory”. Efter att han har gjort en jämförande studie av inbördeskrigen i Sudan och Rwanda konkluderar han att endast denna teori möter alla aspekter av det våld som man ser förekommer under folkmord. Teorin går ut på att förklara våldet med hjälp av de olika etniciteternas myter och hur de används av ledande politiker för att kommunicera ut budskap om nödvändigt våld, till sin befolkning. Teorin innehåller sex variabler för att förklara vad som orsakar extremt etniskt våld som kan leda till folkmord:

1. Etniska myter som rättfärdigar fientlighet
2. Frukten för att ens egen grupp ska utplånas
3. Möjlighet att mobilisera
4. Extrem massfientlighet
5. Chauvinistisk politisk mobilisering
6. Plundringsdriven inter-etniskt säkerhetsdilemma

Teorin bygger på Anthony D. Smiths teori om att det som binder samman en etnisk grupp och samtidigt särskiljer den från andra etniska grupper är deras ”myt-symbol-komplex”.

Huvudingredienserna i av en kollektiv kulturell identitet är enligt Smith delade symboler och myter om härkomst (Smith 1992: 438). Komplexet identifierar enligt Kaufman vilka element som består av delad kultur och hur historien inom denna kultur blir tolkad (Kaufman 2006: 50). Han framhäver även neurovetenskap som visar att människor är mer benägna att handla på känslor än rationalitet (Kaufman 2006: 51). Men för att myter ska kunna användas för att uppmana till våld mot andra grupperingar, måste den innehålla element som rättfärdigar fientlighet mot andra grupper genom att det föreligger en rädsla för att ens egen grupp ska utplånas (Kaufman 2006: 47). Sannolikheten för att det ska uppstå våldsamma konflikter mellan olika befolkningsgrupper förhöjs ju mer en befolkningsgrupps myt-symbol-komplex fokuserar på gruppfiendlighet (Kaufman 2006: 51).

Arman Grigorian (2007), forskare inom internationell säkerhet, motsätter sig Kaufmans teori om att man genom kulturernas fiendliga myter om den andre, kan förutsäga att en våldsam konflikt kan uppstå. Han menar att det är ett steg tillbaka i utvecklingen att hävda att gammalt hat över härstamning mellan grupperingar kan vara orsaken till extremt våld. Han tar upp andra konflikter och menar att en konflikt också kan *orsaka* myter om den andre. Han skriver vidare att det inte finns några krig där parterna inte antar en hatisk retorik och tar upp minnen om martyrer och hjältar eller samlas om sin flagga eftersom det är ett instrumentalt sätt att ingjuta kamplust hos sina trupper eller sin befolkning. Grigorian argumenterar också emot teorin genom att belysa andra kulturer och deras fiendliga myter som *inte* har resulterat i extremt våld. Utöver det kritiserar han Kaufman för att inte nämna variationen av intensitet i konflikten mellan hutuer och tutsier. Konflikten mellan de två grupperna varade över flera decennier och antog olika former oavsett hur deras myter om varandra såg ut (Grigorian 2007: 181-184).

Kaufmans svar på Grigorians kritik är att den sistnämnda för det första inte har förstått motivet till hans teori. Kaufman är inte ute efter att förstå hur dispyterna mellan olika kollektiva grupper uppstår, hans motiv är att förstå vad som orsakar det extrema våldet som kan leda till folkmord. Kaufman menar heller inte Grigorian har förstått att hans teori *inte* går ut på att *enbart* att hävda att orsaken ligger i kulturen hos folk. Enligt teorin finns det sex variabler varav myter är en del av dem och att de kombinerat med möjlighetsstrukturen, dvs. möjlighet till att mobilisera och chauvinistisk politisk möjlighet, rädsla och fientlighet tillsammans ger en förklaring på hur extremt våld mellan grupper uppstår (Kaufman 2007: 186-188).

Antropologen Bettina Arnold (2002) visar även hon att just härkomstmyter är ett starkt medel för att länka ihop ras och nation för att kunna uppmana till extremt våld. Hennes studie på Tysklands politiska ledares retorik innan andra världskriget bröt ut, visar att myter om tyskarnas ursprung som baserades på arkeologiska fynd, hjälpte de politiska ledarna med att överbevisa befolkningen om att de hade rätt till att fördriva judar från landet eftersom de inte historiskt sett inte hörde hemma i Tyskland (Arnold 2002: 110).

Daniel Chirots och Daniel Karell, forskare inom etnicitet och nationalism, har studerat konstruktioner av identiteter och orsaker till folkmord som stödjer Kaufmans teori. Deras undersökningar visar att kollektiva identiteter är politiskt och socialt konstruerade och att etnisk-religiösa myter om den andre är *en nödvändig komponent* för att en konflikt kan eskalera till att bryta ut i folkmord. För att komma fram till detta använder de bl. a. Benedict Andersons teori om ”imagined communities” som hävdar att alla nationalstater är politiskt och socialt konstruerade genom myter om språk och härstamning (Chirot, Karell 2014:484) och Chandras teori om ”klistrande identiteter” vilket betyder att vissa delar av en persons identitet så som efternamn, religion och utseende är härkomstbaserade och synliga och att detta kan orsaka en exkludering från det samhälle personen bor i (Chirot, Karell 2014:491).

De förklarar vidare att även om den politiska och ekonomiska situationen i det forna Jugoslavien påskyndade konflikten i landet, var det myter om den andre som låg till grund för att högerextremistiska ledare kunde frammana nationalistiska och härkomstbaserade ideologier som legitimerade våld mot den andre. Som exempel på detta ger de Tudjmans tro på att serbernas slaviska härkomst automatiskt gjorde serberna underlägsna kroaterna som var överlägsna dem genom att de härstammade från perserna (Chirot, Karell 2014: 494).

Som nämnt tidigare förelåg det även härkomstbaserade myter i Rwanda innan folkmordet. Tutsier sades härstamma från det klassiska Egypten och hutuerna sades stamma från Noahs son Ham som gud hade förbannat. Hutuerna blev därmed identifierade som underlägsna tutsier och fick inte samma privilegier som dem (Chirot, Karell 2014: 490). Just denna form av myter som gör den andre till underlägsen eller överlägsen och mindre mänsklig, är speciellt farliga och kan utvecklas till folkmord (Chirot, Karell 2014: 494). Men Taylor menar att det är istället för myter förekom ett materialistiskt hierarkiskt klassifikationssystem i Rwanda som separerade grupperna i Rwanda från varandra. Enligt honom handlade detta system bl. a. om att det ansågs vara smutsigt att röra vid jorden och eftersom hutuer var lantbrukare så kom de i kontakt med jorden under deras arbete. Tutsier arbetade däremot med boskap och behövde därför inte befatta sig med smutsigt arbete och

på så sätt kunde de olika grupperna hierarkiskt delas upp (Taylor 2005: 227). Men hur man än vänder och vrider på det och förklarar det genom klassifikationssystem eller myter, förekom det inte i någon av dem att hutuer ansågs vara överlägsna tutsier.

Genom att respondera till de symboler som väcker mest känslor, kan den politiska eliten få människor till att välja dem och deras gruppfiendliga politik, istället för att välja rationellt. Eftersom symboler är erkänt starka i en kontext som innehåller våld, kan den politiska eliten få sina anhängare till att handla. För att förklara hur känslor vinner över rationalitet, använder Kaufman det forna Jugoslavien som exempel. Till trots för att premiärministern i federationen uppmanade till ekonomisk reform, dvs. en fredlig lösning på konflikten som var under uppsegling, valde människor att följa Milosevic och Tudjman som spelade på folks känslor genom att återuppliva gamla symboler (Kaufman 2006: 52).

Denich skriver att det är när det sker en övergång från symbolisk exkludering till fysisk utplåning som folkmord uppstår (Denich 1994: 368). Precis som Kaufman menar Denich att genom att använda symboler, kan politiska ledare förmedla ideologier till offentligheten. Så att när Tudjman beslutade att återanvända symboler så som Ustasha-flaggan (kroatisk-fascistisk flagga som användes under andra världskriget), kunde den kroatiska politiska eliten inte bara frammana en nationalistisk tankegång hos kroaterna, men också frammana känslor av utanförskap för de serber som bodde i det kroatiska området (Denich 1994: 378). Hur flaggan som symbol tolkades av serber i Kroatien, måste enligt Denich förstås i ljuset av de minnen från andra världskriget som både kollektivt och individuellt har blivit förtryckta. Hon konkluderar att återupplivandet av gamla symboler kan användas som starka instrument i en maktkamp och väcka fruktan och rädsla för att en hemsk historia upprepar sig (Denich 1994: 383).

Cushman ser en problematik i denna förklaring om att använda fysiskt våld som svar på våld i form av symboler som representerar våld för den förtryckta. Han kritiserar Denich för att ge förståelse för varför serberna använde fysiskt våld som försvar på det våld de upplevde genom att se Ustasha-flaggan införas, för detta var enligt Cushman med till att påverka andra akademiker till att tro att alla sidor var lika skyldiga i kriget (Cushman 2004: 13) vilket skuggar förståelsen av vem som bär skulden till kriget.

Denna problematik belyser svårigheten antropologer står inför när de väljer att bedriva forskning i vad som orsakar folkmord. Denichs förklaring på varför våldet uppstår, gör att hon anklagas för att ge förståelse för förövarna även om det hon skriver är just en förklaring på hur våldet kan uppstå.

För att etniskt våld som senare kan utvecklas till folkmord ska kunna uppstå, kräver det inom symbolic politics teorin att utöver myter som rättfärdigar våld, ska två politiska förutsättningar vara uppfyllda. Den första förutsättningen är ”politisk möjlighet”, vilket refererar till att de olika grupperingarna ska ha möjlighet för att mobilisera militäriska medel vilket kräver ett ”politiskt rådtrum”. Under folkmord krävs det dock bara att en grupp har tillgång till militäriska medel. Det politiska rådtrummet kan exempelvis infinna sig i tider med politisk instabilitet och ska ackompanjeras av en territoriell bas vilket är ett område där många från den samma befolkningsgrupp befinner sig. Den andra förutsättningen som krävs är ”känslomässig förutsättning för etniskt våld”, vilket i stora drag betyder att där föreligger en fruktan för att den egna gruppens existens är hotad (Kaufman 2006: 53).

De serbiska politiska ledarna hade både möjlighet till att mobilisera militäriska medel och hade med hjälp av media fått den serbiska befolkningen till att tro/förstå att där förelåg risk för att serberna som kollektiv grupp var hotade. Som jag nämnt tidigare blev våldtäkter av kvinnor transmitterat ut via TV till befolkningen och Tudjmans återupplivning av Ustasha-flaggan skapade enligt Denich också fruktan för att en återupprepning av det som hände under andra världskriget kunde ske igen. Serberna hävdade att Kosovoregionen var deras heliga fädernesland som de var tvungna ta tillbaka och försvara även om området för tiden befolkades huvudsakligen av Bosnienmuslimer (Rabrenovic 1997:99).

I Rwanda var det primärt hutuerna som hade tillgång till statliga, militäriska medel men eftersom teorin kräver att endast en sida har möjlighet till militärisk upprustning för att ett folkmord ska kunna ske, håller teorin även applicerat på fallet i Rwanda. Som jag har nämnt tidigare förelåg det en fruktan för tutsis. Deras förmodade anomalier i form av att vara kackerlackor instängda i människors kroppar kan ihop med minnen om att tidigare varit utsatta för extremt våld, kan ha skapat en fruktan för hotad existens för hutuer. Utöver det berättar samhällsforskaren Helen Hintjens (2008) att den politiska eliten under tidigt 1990-tal ofta kommunicerade ut till sin befolkning att tutsier invaderade landet och att de kom för att ännu en gång ”förslava” hutuerna. Som nämnt tidigare ansåg många hutuer att tutsier härstammade från Etiopien och därmed inte hade rätt till landet (Taylor 2002: 140). De uppmanade befolkningen till att göra våldsamt motstånd mot de invaderande tutsierna och dessa uttalanden ledde många hutuer till att tro att de själva skulle dödas om de inte dödade tutsierna först (Hintjens 2008:16).

Diskussion: Varför uppstår folkmord och varför upplever utomstående stater det problematiskt att interвенера i konflikter?

De studier som har lagts fram här i uppsatsen pekar på att förståelsen av vilka grupper av människor som skyddas under Folkmordskonventionen inte är statisk till trots för att grupperna står specificerade i konventionen. Förståelsen för vilka grupper som kan utsättas för folkmord har möjlighet för att förändras över tid. Detta betyder att konventionen kan och kommer till att modifieras utefter vilka grupper som i framtiden kommer till att falla till offer för folkmord. Eftersom akademiker verkar vara eniga med varandra om att grupperna blir identifierade av förövarna, är det genom förövarnas perspektiv omvärlden måste ta utgångspunkt i när det ska avgöras om den utsatta gruppen behöver extra skydd. Inte genom de grupper som står specificerade i Folkmordskonventionen. Det vill säga att omvärlden snabbt ska definiera de variabler som förövarna använder för att identifiera offergruppen och genom dem avgöra om de ska ingripa eller inte. På detta sätt blir de specificerade grupperna i Folkmordskonventionen fullständigt nyttlösa. För om akademiker är eniga om att alla grupper av människor i alla konstellationer i realiteten *kan* utsättas för folkmord, borde en specificering av grupperna enbart vara hämmande i förbindelse med att avgöra om ett folkmord har skett eller håller på att ske. Systematiska våldtågar under kriget i det forna Jugoslavien och i Rwanda är bevis för att specificeringar i konventionen kan utgöra ett starkt hot för en utsatt grupp genom att omvärlden inte definierade de händelser som folkmord. Så länge som den utsatta gruppen är identifierbar av förövarna, borde omvärlden kunna definiera gruppen utifrån förövarnas perspektiv. Men i praktiken betyder en ospecificerad konvention att exempelvis punkare och/eller hiphoppare kan utsättas för folkmord i framtiden. De har tydliga tecken (i form av klädstil och frisyrer) på att de tillhör en grupp och de samlas omkring en viss musikstil. Dock ska staten på något sätt vara inblandad för att det fortfarande ska kunna räknas som folkmord. Att en stat ska vara inblandad föreligger det också diskussion om i dagsläget när världssamhället överväger om Yazidis och kristna är utsatta för folkmord av ISIS som ju faktiskt är en fundamentalistisk, internationell gruppering och inte en stat. Men det är en annan diskussion.

Bruneau m.fl. och Scheper-Hughes visar båda två med deras teorier om avhumanisering och viktimering att det föreligger stor risk för att de som har upplevt avhumanisering och/eller våld från en annan befolkningsgrupp, själva potentiellt kan utvecklas till att bli förövare av "självlitimerat" extremt våld mot den tidigare förövaren. I dessa dagar där Europa ligger under konstant hot om att bli mål för terrorist-attacker kan dessa teorier varsla om en näraliggande, mörk framtid. Begreppet "terrorist" kan fungera som en avhumanisering plus en samtidig legitimering av

intensifierat våld mot vad som definieras att vara ”terrorister”. Jag vågar påstå att många västerlänningar idag förbinder det begreppet en viss religiös överbevisning. Europa utvecklar sig mer i den högerpolitiska riktningen och genom våra medier är det inte omöjligt att de politiska ledarna kan överbevisa oss om att extremt våld är den enda lösningen för att vi ska kunna leva i trygghet och frihet. Även om det var större sannolikhet för att dö i en terrorist-attack i 1970 än vad det är nu, leds vi till att tro att dessa attacker har ökat avsevärt sedan 9/11 (Stanley, Tim 25 mars 2016, The Telegraph News). Och skulle vi gräva i *varför* dessa terrorister attackerar västerlänningar, kanske det skulle frita dem från *fullständig* skuld.

Men om en möjlig förklaring på våld inte erkänns pga. rädsla för att förklaringen i sig är med till att legitimera fortsatt våld, ställs antropologers arbete på en obehaglig spets. Cushman ger inte i sin studie en förklaring på hur han menar att antropologer istället ska behandla information om historiska händelser som kan varit medverkande till ett nutida förlopp av extremt våld. Motståndet som Cushman har mot viktimisering som förklaring till folkmord verkar dock inte till att betyda att han menar att det inte är en legitim förklaring på varför folkmord kan ske. Han verkar till att operera i ett mera svart/vitt tänkande utan att, enligt mig, ta med de viktiga nyanserna som en konflikt alltid innehåller. Detta visas tydligt när han skriver att när en sida blir ”gjorda till offer” blir den moraliska analysen av händelsen blir besvärlig. Det blir problematiskt att avgöra vem som bär ansvaret i kriget och därmed ska straffas för det. Det ger enligt honom också svårigheter i eventuella framtida fall. Om bägge sidor är lika skyldiga, vem ska då straffas (Cushman 2004: 22)? Han exemplifierar detta genom att argumentera för att det efter andra världskriget uppstod en moralisk konsensus i världen omkring Förintelsen och skulle några då ha hävdad judars egen skuld i andra världskriget, hade ingen lyssnat på dem (Cushman 2004: 8).

Antropologen Charles L. Briggs skriver om hur den akademiska diskursen formar retoriken för den politiska eliten. Som exempel använder han debatten om Förintelsen som unik eller universell. Om den är universell så trivialiseras den men pratar politiker om händelsen som unik, erkänns heller inte det faktum att en liknande händelse kan hända igen (Briggs 1997: 408). Det kan styrka Cushmans argument om att akademiker måste iaktta försiktighet när de uttalar sig om konflikter. Men om deras resultat av forskning visar på att det finns olika *förklaringar* på varför en konflikt har blossat upp, borde dessa framläggas även om det kan ”frita” förövaren från *fullständig* skuld vilket jag tror är det som Cushman angriper.

Jag har ännu till godo att hitta ett fall i The International Criminal Tribunal for Yugoslavia (ICTY) och/eller The International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR) där en förövare **inte** har

blivit dömd pga. historiska brott som har begåtts emot den befolkningsgrupp som förövaren stammar ifrån som skulle stödja Cushmans invändningar mot begreppet viktimisering. Därför vågar jag påstå att internationell lagstiftning om folkmord inte verkar till att ta hänsyn till historiska händelser som kan ha medverkat till att ett nutida folkmord utvecklas och utförs. Om det föreligger bevis för att en person har medverkat till folkmord, blir han eller hon dömd för det oavsett vilka historiska förklaringar på varför brottet begicks föreligger. Men om Cushmans påstående om att det internationella samhället undviker att agera om den moraliska analysen av händelsen blir besvärlig stämmer, har jag inte kunnat avgöra. Men Ervin Staub (2012), professor i psykologi på universitetet i Massachusetts, hävdar i sin studie av folkmord att nationer traditionellt sett inte önskar att ta moralisk ställning när det kommer till våld mellan befolkningsgrupper. Stater värnar om sig själva och ser till sina egna behov i form av ekonomiskt intresse (Staub 2012: 831). Detta talar emot Cushmans argument om att antropologers arbete i det forna Jugoslavien motverkade att andra stater intervenerade i konflikten. Stater har som regel motsatt sig att ta ställning när det kommer till utrikespolitiska konflikter, varför detta är tillfället kan inte förklaras enbart med antropologers förklaringar till varför våld mellan befolkningsgrupper uppstår. Däremot är det just förklaringar på varför folkmord blir en realitet som antropologer har börjat forska i, och i studier av detta borde inte möjliga förklaringar på varför och hur de uppkommer, förbises och undvikas.

Studierna som jag har lagt fram här, visar inte entydigt på hur förövare ser på grupper av människor som de har avhumaniserat. Men de ger en inblick i hur en grupp av människor kan komma ut för en kampanj som går ut på att ställa dem utanför den moraliska sfären. När de väl har hamnat utanför, finns det stor risk för att de kan bli utsatta för extremt våld av förövargruppen eftersom deras värde som människor har förminskats. Detta borde kunna användas för att avgöra om det aktivt ska handlas på nutida konflikter. Hur framställs ”fienden” i media? Figurerar det tvivel om att ”den andre” inte innehåller samma mänskliga essens som förövarens egen grupp? Används det termer som gör att fienden upplevs som äcklig och uppfattas som icke-mänsklig? När detta har avgjorts skulle en lösning kunna vara att re-humanisera (göra mänsklig igen) fienden igen. Som tidigare nämnt i uppsatsen, är människor hyper-sociala och kan därmed lätt känna igen andra människor, denna kunskap kan utnyttjas för att på olika sätt framhäva mänskligheten igen hos dem som har avhumaniserats. Jag har dock inte hittat någon forskning på detta område, dvs. re-humanisering av avhumaniserade offer, men tänker omedelbart att det skulle vara en start för att kunna motverka avhumanisering.

Både i Rwanda och i det forna Jugoslavien användes symboler och myter i politiska syften för att mobilisera sin befolkning till att utöva extremt våld mot den identifierade fienden. Politikerna gjorde detta genom att spela på befolkningens rädsla för att själva falla offer för våld vilket hade skett tidigare i historien. Både viktimisering och avhumanisering användes i politikernas symbolpolitik för att främja befolkningens tro på att deras sidas användning av extremt våld, var legitimt.

Sammanfattning och konklusion

Den här uppsatsen har behandlat två frågor om folkmord, dels vilka sociala och kulturella mekanismer som får befolkningsgrupper till att medverka i folkmord samt hur politiska ledare kan få sin befolkning med på att utöva extremt våld mot den grupp av människor som har identifierats som fiende. Offren för folkmord identifieras på olika sätt genom förövarens perspektiv, dvs. dem som förövaren ser som fienden som ska utplånas, är också dem som faller offer för folkmord oavsett om gruppen är en erkänt skyddad grupp under folkmordskonventionen eller inte. Studier visar att begreppet folkmord är en social och politisk konstruktion och att det inte är ett fixerat begrepp. Begreppet innehåller evolutionistiska element som gör det möjligt att genom förövarnas perspektiv på offren, inkludera fler grupper eller helt utesluta en specificering av vilka grupper som ska skyddas av Folkmordskonventionen.

Politiska ledare kan få sin befolkning med på att utöva extremt våld mot en grupp genom att argumentera för att de själva har fallit offer för våld av samma grupp. De nedskriver det mänskliga värdet för fiendegruppen genom att avhumanisera dem och på dessa sätt försätter de offergruppen utanför den moraliska sfären. När offret är satt utanför den moraliska sfären, är det lättare för förövarna att utöva extremt våld mot den identifierade offergruppen. Genom att använda symboler och myter som frammanar nationalistisk tankegång och skapar fruktan för gruppens egen existens, kan de politiska ledarna elda upp en stämning som kan utveckla sig till dödligt våld i stor skala. Min undersökning visar inte entydigt på något sätt att de olika begreppen viktimisering, avhumanisering och symbolpolitik i sig själva kan vara tecken på att ett folkmord håller på att utvecklas. Men de tre i kombination med varandra kan vara ett verktyg för att kunna avgöra om omvärlden ska intervensera i en konflikt.

Referenslista

Arnold, Bettina (2002) "Justifying Genocide: Archaeology and the Construction of Difference". *Annihilating Difference: The Anthropology of Genocide*. Förlag: University of California Press. Förlagsort: Berkeley, Los Angeles, and London.

Boeschoten, Riki. Van (2003) "The Trauma of War Rape: A Comparative View on the Bosnian Conflict and the Greek Civil War". *History and Anthropology*, 2003, Vol. 14 (1), pp, 41-44. Förlag: Routledge Taylor & Francis.

Bruneau, Emile. Hodson, Gordon. Kteily, Nour (2016) "They See Us as Less Than Human: Metadehumanization Predicts Intergroup Conflict via Reciprocal Dehumanization". *Journal of Personality and Social Psychology*, 2016, Vol. 110, No. 3. 343-370. Förlag: American Psychological Association.

Briggs, Charles L. (1997) "Specificities: Introduction: The Power of Discourse in (Re)creating Genocide". *Social Identities*, vol. 3 Förlag: Routledge Taylor & Francis Group

Charny, Israel. 1994. "Toward a Generic Definition of Genocide." In *Genocide: Conceptual and Historical Dimensions*, edited by George J. Andreopoulos, 64–94. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Chiro, Daniel. Karell, Daniel (2014) "Identity Construction and the Causes of Genocidal Mass Murder". *Studies in Ethnicity and Nationalism*. Vol. 14, No. 3 (2014). Förlag: Association for the study of ethnicity and nationalism

Cushman, Thomas (2004) "Anthropology and genocide in the Balkans: An analysis of conceptual practises of power". *Anthropological Theory*, vol. 4, pp. 5-28. Förlag: SAGE Publications. Förlagsort: London, Thousand Oaks, CA and New Delhi.

Denich, Bettina (1994) "Dismembering Yugoslavia: Nationalist Ideologies and the Symbolic Revival of Genocide". *American Ethnologist*, vol. 21, No. 2 (May 1994) pp. 367-390. Förlag: American Anthropological Association.

Denich, Bettina (2005) "Debate or defamation? Comment on the Publication of Cushman's Anthropology and Genocide in the Balkans". *Anthropological Theory*, vol. 5, pp. 555-558. Förlag: SAGE Publication

Ebihara, May. Ledgerwood, Judy (2002) "Aftermath of Genocide: Cambodian Villagers". *Annihilating Difference: The Anthropology of Genocide*. Förlag: University of California Press. Förlagsort: Berkeley, Los Angeles, and London.

Fein, Helen (1990) "Defining Genocide as a Sociological Concept", "Explaining Genocide". *Current Sociology*; spring 1990, vol. 38 Issue 1, Förlag: Sage Publications Ltd

Grigorian, Arman (2007)"Hate Narratives and Ethnic Conflict". *International Security*. Spring 2007, Vol. 31, Issue 4, p180-186.

Haslam, Nick. Loughnan, Steve (2014)" Dehumanization and Infrahumanization". *Annu. Rev. Psychol.* 2014. 65: 399-423.

Hintjens, Helen (2008) "Post-Genocide Identity Politics in Rwanda". *Ethnicities*. March 2008, Vol. 8, Issue 1, p. 5-41. Förlag: SAGE Publications. Förlagsort: Los Angeles, London, New Delhi, Singapore.

Hinton, Alex (1998) "Why Did the Nazis Kill?: Anthropology, Genocide and the Goldhagen Controversy". *Anthropology Today*, vol. 14, No. 5. (Oct. 1998), pp. 9-15. Förlag: Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland.

Hinton, Alexander (2002) Red. *Annihilating Difference: The Anthropology of Genocide*. Förlag: University of California Press. Förlagsort: Berkeley, Los Angeles, and London.

Huttenbach, Henry. R (2002) "From the Editor: towards a conceptual definition of Genocide". Journal of Genocide Research (June 2002) Vol. 4 Issue 2, p. 167-175. Förlag: Carfax Publishing, Taylor and Francis Group

Jinks, Rebecca (2014) "Thinking Comperatively about Genocide memorializaton". Journal of Genocide Research. Vol. 16. Förlag: Routledge Taylor & Francis Group.

Jones, Adam (2006) Genocide: A Comprehensive Introduction. Förlag: Routledge Taylor & Francis Group. Förlagsort: London och New York.

Kaufman, Stuart. J (2006) "Symbolic Politics or Rational Choice? Testing Theories of Extreme Ethnic Violence". International Security, Vol. 30, No. 4 (Spring, 2006), pp. 45-86. Förlag: The MIT Pres.

Kaufman, Stuart. J (2007)"Hate Narratives and Ethnic Conflict". International Security. Spring 2007, Vol. 31, Issue 4, p186-191.

Kauzlarich, David. Matthews, Rick. A. Miller, William. A (2001) "Toward a Victimology of State Crime". Critical Criminology 10: 173-194, 2001. Förlag: Kluwer Law International, Nederländerna.

Kiper, Jordan (2015) "Toward an Anthropology of War Propaganda". PoLAR: Political and Legal Anthropology Review, Vol. 38, No. 1, pps. 129-146. Förlag: American Anthropology Association.

Klein, Josh. Lavery, Cathy (2011) "Legitimizing War by Victimization: State-Corporate Crime and Public Opinion". Crime Law Soc Change (2011) 56: 301-317. Förlag: Springer Science + Business Media B.V

Komar, Debra. A (2008)"Variables Influencing Victim Selection in Genocide". J Forensic Sci, January 2008, Vol. 53, No. 1. Förlag: American Academy of Forensic Science.

Konventionen om förebyggande och bestraffning av brottet folkmord (Genocide), antagen 9 december, 1948. Hämtad den 13 juli 2016 från www.humanrights.se Länk:

<http://www.humanrights.se/wp-content/uploads/2012/01/Konvention-om-folkmord.pdf>

Nagengast, Carole (2002) "Inoculation of Evil in the U.S-Mexican Border Region: Reflection on the Genocidal Potential of Symbolic Violence". *Annihilating Difference: The Anthropology of Genocide*. Förlag: University of California Press. Förlagsort: Berkeley, Los Angeles, and London.

Rabrenovic, Gordana (1997) "The Dissolution of Yugoslavia: Ethnicity, Nationalism and Exclusionary Communities". *Dialectical Anthropology*, 3/1/1997, Vol. 22, Issue 1, p. 95-101. Förlag: Kluwer Academic Publishers

Robben, Antonius (2008) "Response to Nancy Scheper-Hughes". *Social Anthropology/Anthropology Social*. Förlag: European Association of Social Anthropologists.

Ryan Jr., Allan. A (2005) "Genocide: What Do We Want It To Be?" *New England Journal of Public Policy*. Winter 2005, Vol. 19 Issue 2, p 111-130. 20p.

Scheper-Hughes, Nancy (2003) "A Genealogy of Genocide". *CMPS/Psychoanalysis*. Vol. 28, No. 2.

Shapiro-Phim, Toni (2002) "Dance, Music and the Nature of Terror in Democratic Kampuchea". *Annihilating Difference: The Anthropology of Genocide*. Förlag: University of California Press. Förlagsort: Berkeley, Los Angeles, and London.

Smith, Anthony. D (1992) "Chosen Peoples: Why Ethnic Groups Survive". *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 15, No. 3, July 1992. Förlag: Routledge

Staub, Ervin (2012) "Doing Good, Doing Bad, Doing Nothing: The Roots and Prevention of Genocide and related Mass Violence". *Zygon*, vol. 47, no. 4 (December 2012). Förlag: The Joint Publication Board of Zygon

Smith, David. Livingstone (2016) "Paradoxes of Dehumanization". *Social Theory and Practice*, Vol. 42, No. 2 (April 2016): 416-433.

Stanley, Tim (25 mars, 2016) "West Europe is Safer Now than in the 1970s. And safer than almost any other region in the World". *The Telegraph News*. Hämtad den 4 Aug. 2016.

<http://www.telegraph.co.uk/news/2016/03/25/west-europe-is-safer-now-than-in-the-1970s-and-safer-than-almost/>

Taylor, Christopher (1999) "A Gendered Genocide: Tutsi Women and Hutu extremists in the 1994 Rwanda Genocide". *PoLAR*: Vol. 22, No.1. Förlag: University of Alabama. Förlagsort: Birmingham

Taylor, Christopher (2002) "The Cultural Face of Terror in the Rwandan Genocide of 1994". *Annihilating Difference: The Anthropology of Genocide*. Förlag: University of California Press. Förlagsort: Berkeley, Los Angeles, London.

Taylor, Christopher (2005) "Mutton, Mud, and Runny Noses: A Hierarchy of Distaste in Early Rwanda". *Social Analysis: The International Journal of Social and Cultural Practice*, 7/1/2005, Vol. 49, Issue 2, p. 213-230. Förlag: Berghahn Books

Theriault, Henry. C (2010) "Genocidal Mutation and the Challenge of Definition". *Metaphilosophy*. Vol. 41, No. 4, July 2010. Förlag: Blackwell Publishing Ltd. Förlagsort: Oxford och Malden.

